

ЗИМОВА ОРНІТОФАУНА ВОДОСХОВИЩА ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ АЕС У 2007–2010 рр.

В.П. Ільчук

Українське товариство охорони птахів; вул. Басівкутська, 25, м. Рівне, 33025, Україна
Ukrainian Society for the Protection of Birds; Basivkutska str. 25, Rivne, 33025, Ukraine

✉ v.ilchuk@ukr.net

Winter ornithofauna of the reservoir of Khmelnytsky Nuclear Power Station in 2007–2010. - V.P. Ilchuk. - Avifauna of Ukraine. 5. 2014. - The water reservoir-cooler of the power station is situated near the town of Ostrog in West Ukraine. Its area is 22,4 km². The reservoir stays non-freezing during winter. Fauna and number of wintering birds were studied during three seasons in 2007–2010. Birds were counted in western and south-western parts of the reservoir. In total, 55 species from 11 orders were registered on the reservoir and its shores. Coot, Mallard and Goldeneye were the most numerous birds. [Ukrainian].

Key words: fauna, wintering, number, migration.

Став-охолоджувач Хмельницької АЕС розташований біля м. Острого. Обліки чисельності зимуючих птахів проводилися у 2007–2010 рр. у західній і південно-західній його частинах. Всього зареєстровано 55 видів з 11 рядів. Найбільш чисельними є лиска, крижень та гоголь.

Ключові слова: фауна, зимівля, чисельність, міграція.

Водосховище Хмельницької атомної електростанції (ХАЕС) розташоване біля м. Острог Рівненської області. Це став-охолоджувач руслово-наливного типу. Наповнення водойми з 1989 р. відбувається за рахунок акумуляції стоку р. Гнилий Ріг. Об'єм води становить 120 млн. м³, площа водяного дзеркала 22,4 км². Через підвищену температуру води став узимку не замерзає при будь-яких морозах. Крига вкриває лише прибережну смугу на ширину до 200 м.

У гніздовий період на водосховищі птахів майже немає. Під час міграцій їх кількість значно збільшується. Багато видів залишаються тут на зимівлю. Метою нашого дослідження було вивчити видовий склад та чисельність птахів на водосховищі в зимовий період.

Матеріал і методика

Дослідження проводилися з грудня по лютий протягом трьох зимових сезонів у 2007–2010 рр. Довжина облікового маршруту становила близько 6 км. Маршрут починався від в'їзду на дамбу з боку м. Острог Рівненської області й закінчувався біля с. Півнева Гора Хмельницької області (західна та південно-західна частини водойми). Перші 500 м огляд водосховища проводився з дамби. Весь інший відрізок маршруту – це природне підвищення,

поросле пристигаючим лісом. У цій частині спостереження велося безпосередньо з берега або ділянок узлісся з хорошою видимістю. Підрахунок чисельності птахів проводився лише під час руху в одному напрямку, це займало близько 2 год.; видове різноманіття визначилося також по дорозі назад. Весь маршрут проводився пішим ходом з частими зупинками для підрахунку птахів та їх визначення. Для цього було використано 7-кратний бінокль та цифровий фотоапарат із 18-кратним наближенням. Частота виїзду на досліджувану територію становила в середньому два рази на місяць; за весь зимовий період це складало 6–7 разів. Загалом було проведено 21 облік. Деякі обліки виявилися неповними через складні погодні умови і погану видимість.

Результати та обговорення

За період дослідження на водосховищі та прилеглому біотопі (узлісся) відмічено 55 видів птахів з 11 рядів: Gaviiformes – 2, Podicipediformes – 2, Pelecaniformes – 1, Ciconiformes – 2, Anseriformes – 10, Falconiformes – 4, Gruiformes – 1, Charadriiformes – 3, Coraciiformes – 1, Piciformes – 3, Passeriformes – 26. Нижче подаються результати обліку зимуючих водноболотяних та навколоводних птахів за три зимові періоди. Також наведено дані про птахів, які не зимували на водосховищі, а лише зупинялися тут під час міграцій (табл. 1–3).

Червоношия гагара (*Gavia stellata*). Спостерігалася на водосховищі лише взимку 2008/2009 рр. Птахи зустрічалися протягом більшості обліків. Дві червоношиї гагари було відмічено також під час весняної міграції 22.03.2010 р.

Чорношия гагара (*G. arctica*). Спостерігалася протягом усіх років. Найбільша кількість птахів була відмічена 27.12.2007 р. – 10 особин. Під час спостережень було помічено, що вдень гагари тримаються у внутрішній частині водойми, а під вечір полюють близько біля берега. Тому результати спостережень могли залежати від часу їх проведення. 14.12.2009 р. на березі водосховища знайдено мертвого птаха. Причини загибелі невідомі, на час виявлення тіло гагари було частково розтерзане хижачками.

Великий норець (*Podiceps cristatus*). Постійно зимуючий вид на водосховищі, хоча під час багатьох обліків птахи не відмічалися. Вони могли триматися далеко від берега або перебувати в інших частинах водойми. Вплив погодних умов на присутність виду не відмічений. Найбільша кількість птахів зареєстрована 3.12.2007 р. – 56 особин.

Червоноший норець (*P. auritus*). Спостерігався один раз – 18.01.2010 р. один птах тримався поблизу дамби з боку м. Острого.

Таблиця 1

Результати обліків на водосховищі ХАЕС у сезон 2007–2008 рр.
Results of counts on the reservoir in season 2007–2008

Вид	3.12	27.12	14.01	28.01	11.02	25.02	24.03
<i>Gavia arctica</i>	–	10	–	5	–	–	–
<i>Podiceps cristatus</i>	56	–	–	13	–	–	13
<i>Phalacrocorax carbo</i>	20	–	–	–	–	–	2
<i>Egretta alba</i>	–	7	–	20	–	19	–
<i>Ardea cinerea</i>	20	18	–	3	3	2	1
<i>Cygnus olor</i>	9	80	100	150	20	7	2
<i>Anas querquedula</i>	–	–	–	–	–	–	10
<i>A. penelope</i>	–	–	–	–	–	–	20
<i>A. platyrhynchos</i>	5000	–	–	–	–	–	–
<i>Aythya fuligula</i>	–	–	–	20	55	50	30
<i>Bucephala clangula</i>	80	60	400	370	410	270	6
<i>Melanitta fusca</i>	–	–	15	17	–	6	20
<i>Mergus merganser</i>	–	–	9	3	2	14	–
<i>M. albellus</i>	–	–	1	–	–	–	–
<i>Haliaeetus albicilla</i>	–	2	–	1	2	–	–
<i>Fulica atra</i>	1700	1000	1500	1350	1600	800	400
<i>Larus ridibundus</i>	9	10	26	30	30	21	5
<i>L. cachinnans</i>	10	10	6	10	35	9	–
<i>Panurus biarmicus</i>	–	14	10	–	10	–	–

Великий баклан (*Phalacrocorax carbo*). Перелітний вид, на водосховищі зустрічається під час міграцій. Найпізніша зустріч – 3.12.2007 р., тоді на водоймі налічувалося близько 20 птахів. Навесні 2 баклани відмічені 24.03.2008 р.

Велика біла чапля (*Egretta alba*). Птахи постійно зимують у невеликій кількості. Точну їх чисельність важко визначати через те, що вони переміщуються по водоймі.

Сіра чапля (*Ardea cinerea*). Зимує в невеликій кількості, зустрічалася під час більшості спостережень.

Лебідь-кликун (*Cygnus cygnus*). Птахи спостерігалися двічі: 12.01.2009 р. – 2 особини та 8.02.2010 р. – 14 лебедів, що трималися двома окремими зграями на невеликій відстані одна від одної. В одній зграї було 8 дорослих птахів, у другій – 2 дорослих та 4 молодих.

Лебідь-шипун (*C. olor*). Постійно зимуючий вид. Кількість птахів залежить від погоди. До заморозків та у відлигу спостерігається незначна

Таблиця 2

Результати обліків на водосховищі ХАЕС у сезон 2008–2009 рр.
Results of counts on the reservoir in season 2008–2009

Вид	24.11	15.12	29.12	12.01	2.02	16.02
<i>Gavia stellata</i>	–	3	2	1	1	–
<i>G. arctica</i>	–	–	1	–	–	–
<i>Podiceps cristatus</i>	12	5	1	–	1	–
<i>Phalacrocorax carbo</i>	9	–	–	–	–	–
<i>Egretta alba</i>	–	3	9	3	6	21
<i>Ardea cinerea</i>	1	3	5	2	2	2
<i>Cygnus cygnus</i>	–	–	–	2	–	–
<i>C. olor</i>	37	–	87	155	4	–
<i>Anas platyrhynchos</i>	–	–	–	400	–	–
<i>Aythya fuligula</i>	10	8	3	38	6	6
<i>Bucephala clangula</i>	50	22	110	50	70	39
<i>Melanitta fusca</i>	–	20	18	–	–	–
<i>Mergus merganser</i>	1	–	5	22	36	5
<i>Haliaeetus albicilla</i>	2	–	–	–	–	1
<i>Fulica atra</i>	1700	450	700	500	430	270
<i>Larus ridibundus</i>	–	–	–	–	–	11
<i>L. cachinnans</i>	–	3	15	20	1	23
<i>L. canus</i>	15	–	–	–	–	–
<i>Alcedo atthis</i>	–	–	–	1	–	1

кількість лебедів (часто до 10 птахів), або вони зовсім відсутні. Це пояснюється тим, що птахи тримаються на інших водоймах до їх замерзання, а потім перелітають на водосховище. Так, під час спостережень було відмічено кілька ключів, що прилітали з різних сторін після заморозків та зупинялися на водосховищі. Як показали спостереження в Київській області, зимівлі лебедів взагалі дуже динамічні – вони постійно переміщуються з місця на місце (Грищенко, Сорокун, 1990). Загалом за три зимові періоди найбільша кількість лебедів-шипунів спостерігалася 18.01.2010 р. – 174 птахи.

Протягом зими 2007/2008 рр. на водосховищі трималася сім'я лебедів (2 дорослих та 3 молодих), у якій самець був закільцьований (Gdansk AS-2783). Цього птаха помічено у дворічному віці в Польщі неподалік від Кракова 4.08.1998 р. (ставки біля м. Затор, 50.01 N, 19.24 E). 15.10.2008 р. цей птах був знайдений пораненим на ставку біля с. Дивень Корецького району Рівненської області.

Таблиця 3

Результати обліків на водосховищі ХАЕС у сезон 2009–2010 рр.
Results of counts on the reservoir in season 2009–2010

Вид	30.11	14.12	21.12	8.01	18.01	8.02	22.02	22.03
<i>Gavia stellata</i>	–	–	–	–	–	–	–	2
<i>G. arctica</i>	–	3	7	2	1	–	–	–
<i>Podiceps cristatus</i>	29	32	5	6	3	3	16	4
<i>P. auritus</i>	–	–	–	–	1	–	–	–
<i>Egretta alba</i>	–	–	–	6	–	–	1	41
<i>Ardea cinerea</i>	12	1	2	7	–	–	–	2
<i>Cygnus cygnus</i>	–	–	–	–	–	14	–	–
<i>C. olor</i>	55	88	65	94	174	99	51	–
<i>Anas platyrhynchos</i>	–	–	300+	5000	700+	72	103	30
<i>Aythya fuligula</i>	–	51	–	70	60	–	–	–
<i>Bucephala clangula</i>	11	21	75	70	58	83	40	22
<i>Mergus merganser</i>	–	–	11	20	3	1	2	16
<i>M. albellus</i>	–	–	–	–	–	2	–	–
<i>Haliaeetus albicilla</i>	–	1	–	–	1	–	1	–
<i>Fulica atra</i>	9200	9000	9000	9000	2000+	380	367	150
<i>Larus ridibundus</i>	–	15	30	30	17	8	11	2
<i>L. cachinnans</i>	–	3	–	12	2	20	5	–
<i>Alcedo atthis</i>	–	–	2	–	1	–	–	–

Крижень (*Anas platyrhynchos*). Один із найбільш численних зимуючих видів. Крижні зимують на водосховищі та зупиняються на ньому під час міграцій. 3.12.2007 р. на водоймі налічувалося близько 5000 особин. Згодом крижні відпочували і більше взимку 2007/2008 рр. не спостерігалися. Взимку 2008/2009 рр. ці качки відмічені лише раз – 12.01.2009 р. близько 400 птахів. У 2009/2010 рр. починаючи з 3-ї декади грудня крижні трималися на водоймі постійно. Під час інших обліків часто відмічалася велика кількість птахів, але їх неможливо було рахувати. У сильні морози крижні тримаються далеко від берега, і через туман чи пару їх погано видно. Найбільша кількість на зимівлі зареєстрована 8.01.2010 р. – близько 5000 особин.

Чубата чернь (*Aythya fuligula*). Постійно зимуючий на водосховищі вид. Птахи спостерігалися під час більшості обліків. Найбільша їх кількість була відмічена 8.01.2010 р. – 70 особин.

Гоголь (*Bucephala clangula*). Звичайний зимуючий вид. Найбільше гоголів на водосховищі трималося в сезон 2007/2008 рр.

Турпан (*Melanitta fusca*). Птахи зимували на водосховищі у 2007–2008 рр. та 2008/2009 рр. Вони завжди трималися однією зграєю і спостерігалися в одному й тому ж місці. Найбільша кількість турпанів відмічена 15.12.2008 р. – 20 особин. Взимку 2009/2010 рр. на досліджуваній ділянці вид не спостерігався.

Великий крохаль (*Mergus merganser*). Зимує регулярно, але в невеликій кількості. Крохалі тримаються на водоймі як зграями, так і поодиночки або парно. Найбільша кількість птахів була відмічена 2.02.2009 р. – 36 особин.

Луток (*M. albellus*). Спостерігався один раз – 8.02.2010 р. Пара птахів трималася біля дамби з боку м. Острого.

Орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). Щороку відмічалися 1–2 птахи. В основному орлани зустрічалися біля с. Півнева Гора й далі за ним (кілька разів були пройдені довші маршрути). Спостерігалися як молоді, так і дорослі особини.

Лиска (*Fulica atra*). Найчисельніший вид на водосховищі, тримається на водоймі постійно. Взимку 2007/2008 рр. та 2008/2009 рр. кількість птахів була більш-менш стабільною протягом усього сезону. У 2009/2010 рр. кількість лисок на досліджуваній ділянці водойми набагато зменшилася у другій половині зими.

Звичайний мартин (*Larus ridibundus*). Взимку 2007/2008 рр. та 2009/2010 рр. на водосховищі зимувало до 30 особин. Взимку 2008/2009 рр. ці мартини спостерігалися лише раз – 16.02.2009 р.

Жовтоногий мартин (*L. cachinnans*). Зимує щороку в невеликій кількості. Найбільша чисельність відмічена 11.02.2008 р. – 35 птахів.

Голубий рибалочка (*Alcedo atthis*). Взимку 2008/2009 рр. та 2009/2010 рр. відмічалися по 1–2 особини.

Вусата синиця (*Panurus biarmicus*). Птахи зустрічалися лише взимку 2007/2008 рр. Вони годувалися однією або двома зграйками у прибережних заростях. Найбільшу кількість птахів було відмічено 27.12.2007 р. – 14 особин.

Під час осінньої міграції 24.11.2008 р. було відмічено також 15 сивих мартинів (*Larus camus*), під час весняної міграції 24.03.2008 р. зареєстровано близько 20 свищів (*Anas penelope*) та 10 чирків-тріскунців (*A. querquedula*).

30.11 та 14.12.2010 р. на водосховищі з боку м. Острого спостерігалася біла плиска (*Motacilla alba*). В обох випадках птах тримався на одному й тому ж відрізьку берега. В усі подальші дні спостережень плиску не було помічено, також не було знайдено її слідів на снігу.

* * *

За три зимові періоди на водосховищі ХАЕС на зимівлі зареєстровано 24 види водоплавних та навколоводних птахів. Частина з них більш численні восени та на початку зими, деякі до середини зими взагалі залишають водо-

сховище. Весною зимуючі птахи можуть затримуватися до кінця березня. Кількість птахів на водосховищі помітно збільшується з посиленням холодів, коли замерзають відкриті ділянки водойм у інших місцях. Кількісний та якісний склад зимуючих птахів неодинаковий у різні роки, він залежить перш за все від погодних умов. Розподіл та динаміка чисельності зимуючих птахів на водосховищі ХАЕС такі ж, як і на інших водоймах такого типу (Гаврилюк та ін., 2009).

Серед зимуючих водоплавних птахів на водосховищі ХАЕС було відмічено 3 види, що раніше не реєструвалися під час зимівлі у Хмельницькій області (Гулай та ін., 1996; Новак, 2003) – червоношия гагара, червоноший норець і турпан.

ЛІТЕРАТУРА

- Гаврилюк М.Н., Домашевський С.В., Грищенко В.М., Ілюха О.В., Борисенко М.М., Яблоновська-Грищенко Є.Д. (2009): Зимівля водоплавних та навколводних птахів у 2008–2009 рр. в районі Кременчуцького водосховища. - Вісник Черкаського ун-ту. Сер. Біол. науки. 156: 15-20.
- Грищенко В.Н., Сорокун Г.Н. (1990): Зимовки лебедей в антропогенном ландшафті Київської області. - Екологія і охорона лебедей в СРСР. Мелітополь. 1: 22-24.
- Гулай В.І., Матвєєв М.Д., Новак В.О. (1996): Птахи Хмельницької області (фауністична характеристика). Кам'янець-Подільський. 1-32.
- Новак В. О. (2003): Зимова орнітофауна східних районів Поділля. - Беркут. 12 (1-2): 14-20.

ЗИМОВКИ ВОДОПЛАВАЮЩИХ ПТИЦ НА КИЕВСКОМ И КАНЕВСКОМ ВОДОХРАНИЛИЩАХ В 2011–2012 гг.

В.А. Костюшин

*Институт зоологии им. И.И. Шмальгаузена НАН Украины; ул. Б. Хмельницкого, 15,
г. Киев, 01601, Украина*
Schmalhausen Institute of Zoology; Bohdan Khmelnytsky str., 15, Kyiv, 01601, Ukraine
✉ kost@izan.kiev.ua

Wintering of waterbirds on Kyiv and Kaniv reservoirs in 2011–2012. - V.A. Kostyushin. - Avifauna of Ukraine. 5. 2014. - 14,401 birds of 18 species were counted in 20 localities. Mallard (38.85%), Goldeneye (36.39%), Caspian Gull (7.99%) and Goosander (4.24%) were the most numerous. [Russian].

Key words: number, distribution, count, rare species.

Всього в 20 локалітетах учтено 14 401 птицю 18 видів. Найбільше численними були криква (38.85%), гоголь (36.39%), хохотунья (7.99%) и большой крохаль (4.24%).

Ключевые слова: численность, распространение, учет, редкий вид.